

Βασιλική Κόκκορη¹

*Η πορνεία από την ύστερη αρχαιότητα
στο ύστερο Βυζάντιο:
Μία ονειροκριτική προσέγγιση*

1. Υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Ιστορίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης.

ΛΕΥΚΗ

Η βυζαντινή ονειροκριτική παράδοση περιλαμβάνει δέκα ονειροκριτικά εγχειρίδια που καλύπτουν την χρονική περίοδο από την ύστερη αρχαιότητα έως τον 14^ο αιώνα. Ψευδεπίγραφα ή μη, αποδίδονται στον παγανιστή Αρτεμίδωρο, στον «Αραβα» Αχμέτ, στο μάγο Αστράμψυχο, στον προφήτη Δανιήλ, στους πατριάρχες Νικηφόρο και Γερμανό, στον αυτοκράτορα Μανουήλ Παλαιολόγο. Εκτός των παραπάνω, υπάρχουν και 3 ονειροκριτικά αγνώστου συγγραφικής πατρότητας². Αξίζει να σημειωθεί ότι τις τελευταίες δεκαετίες το αυξημένο επιστημονικό ενδιαφέρον και η αξιόλογη εκδοτική δραστηριότητα, είναι δηλωτικά του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζουν τα ονειροκριτικά ως ιστορικές πηγές. Θεματικά καλύπτουν σχεδόν τα πάντα: πολιτικό και κοινωνικό βίο, καθημερινότητα, αλλά και πιο σύνθετες καταστάσεις που έχουν να κάνουν με αντιλήψεις γύρω από τη θέση της γυναίκας, τη δουλεία ή την πορνεία που θα μας απασχολήσει εδώ.

Η πορνεία, έως και σήμερα, λειτουργεί ως ρυθμιστής της περισσειας των δυνάμεων, των ανικανοποίητων και επιθετικών σεξουαλικών ορμών, με σκοπό την προστασία της κοινωνικής τάξης και της τιμής των ευπόληπτων γυναικών.

2. Βιβλιογραφία σχετική με τα βυζαντινά ονειροκριτικά: «Ανώνυμος ἢ ἕτερον ὄνειροκριτικόν ἀπό πείρας φρονίμων», εκδ. Franz. Drexl, *Das anonyme Traumbuch des cod. Paris 2511*, *Λαογραφία* 8 (1925) σ. 347-375. – *Ἄνώνυμος ἢ ἕτερον ὄνειροκριτικόν ἀπό πείρας φρονίμων*, εκδ. Armand Delatte, *Anecdota Atheniensia*, τομ. I: *textes Grecs inédits relatifs à l'histoire des religions*, σ. 527-547, Liège 1927. – «Gli Oneirocritici del cod Paris, Suppl. Gr. 690», εκδ. D. Gigli, *Prometheus* 4 (1978) σ. 65-86, 173-188. – *Artemidori Daldiani et Achmetis Sereimi F. Oneirocritica, Astrampsychi et Nicephori versus etiam oneirocritici*, εκδ. N. Rigault, Paris 1603. – *Artemidori Daldiani Oneirocriticon libri V*, εκδ. Roger Pack, Leipzig 1963. – «Ὀνειροκριτικόν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Γερμανοῦ», εκδ. Franz Drexl, *Das Traumbuch des Patriarchen Germanos*, *Λαογραφία* 7 (1923) σ. 428-448. – «Onirocriticon du prophète Daniel dédiée au roi Nabuchodonosor», εκδ. E. De Stoop, *Revue de Philologie de Littérature et d'Histoire Anciennes* 33 (1909) σ. 93-111. – «Ὀνειροκριτικόν σύν Θεῷ ἀγίῳ τοῦ ἀγίου προφήτου Δανιήλ κατὰ ἀλφάβητον», εκδ. Franz Drexl, *Das Traumbuch des propheten Daniel nach dem cod. Vatic Palat. Gr. 319*, *BZ* 26 (1926) σ. 290-314. – Drexl Franz, *Das Traumbuch des Patriarchen Nikephoros*. Ανάτυπο, Bonn 1922, σ. 94-118. – *Pseudo-Niceforo, Libro dei sogni*, επιμ. Giulio Guidorizzi, *Libro dei Sogni*, Napoli 1980. – *Ὀνειροκριτικόν κατὰ Μανουήλ τοῦ Παλαιολόγου*, εκδ. Armand Dellate, *Anecdota Atheniensia*, τομ. I: *textes Grecs inédits relatifs à l'histoire des religions*, σ. 511-524, Liège 1927.

Διαχρονική, διαπολιτισμική και κατά βάση γένους θηλυκού³, η πορνεία εμφανίστηκε από πάρα πολύ νωρίς στην ιστορία της ανθρώπινης ύπαρξης. Με προεκτάσεις οικονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και θρησκευτικές, άρρηκτα δεμένες με την γενετήσια προσφορά της γυναίκας ως συζύγου, μητέρας και ερωμένης⁴.

Η άσκηση της πορνείας συνδέεται με την ανάπτυξη των πρώτων πόλεων, όπου οι κοινωνικές συμβάσεις θέτουν υποκριτικά τους όρους της παρουσίας της, με συνέπεια η πορνεία άλλοτε να είναι ανεκτή και άλλοτε κατακριτέα. Στον αρχαιοελληνικό κόσμο ήταν αποδεκτή και μη ποινικοποιημένη⁵. Οι πόρνες και οι εταίρες ήταν αναπόσπαστο μέ-

3. Στην αρχαία Ελλάδα εκτός της γυναικείας πορνείας ανθούσε και η ανδρική. Οι άνδρες που εκδίδονταν ήταν γνωστοί ως «πόρνοι» και παρείχαν τις υπηρεσίες τους σε ανδρική αλλά και σε γυναικεία πελατεία. Η ανδρική πορνεία θα πρέπει να είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις και στο Βυζάντιο. Όπως υποστηρίζει ο Κ. Πιτσάκης, η αυστηρότητα των ποινών για την ομοφυλοφιλία δεν είχε σκοπό μόνο τον περιορισμό της αλλά και την καταπολέμηση της ανδρικής πορνείας. Εξάλλου, η ανδρική πορνεία είναι ένα θέμα που θίγεται από κοινού με την ομοφυλοφιλία, τόσο από τους κοσμικούς όσο και από τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς, Κωνσταντίνος Πιτσάκης, «Η θέση των Ομοφυλοφίλων στη βυζαντινή κοινωνία», στο *Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1993, σ. 171-269, εδώ σ. 185. Για την ανδρική πορνεία βλ. επίσης Violaine Vanoyeke, *Η Πορνεία στην Αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα 2006, ειδ. σ. 15-21 & 112-113, Ανδρέας Λεντάκης, *Ο Έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα*, 4. τομ., Αθήνα 1998, εδώ από τον 3^ο τόμο με τίτλο: *Πορνεία*, σ. 235-320 όπου και σχετική βιβλιογραφία.

4. Πριν από την εμφάνιση της συστηματοποιημένης πορνείας, υπήρξαν κάποιες μορφές της οι οποίες δεν ήταν τόσο ευδιάκριτες και συνδέονταν με μαγικοθρησκευτικές δοξασίες. Μια ιδιότυπη μορφή πορνείας ήταν η Ιερά Πορνεία. Η Ιερά Πορνεία ασκούνταν σε ναούς της Θεάς της Γονιμότητας και του Έρωτα σε περιοχές της Εγγύς Ανατολής και σε μέρη της Μεσογείου, όπως στην Κύπρο και την Κόρινθο. Όπως σημειώνει ο ιστορικός και φιλόσοφος Walter Schubart, οι ιερόδουλες απήλλασσαν τα ανύπαντρα κορίτσια από το βάρος του εταιρισμού, γιατί κατά τις αρχαίες συνήθειες, κάθε γυναίκα ανήκει σε όλους τους άνδρες. Εάν όμως κάποιος σκόπευε να παντρευτεί ένα κορίτσι και ήθελε να το έχει σε αποκλειστικότητα, έπρεπε πρώτα να το αφήσει σε όλους για να εκπληρώσει το εταιρικό καθήκον του θηλυκού. Οι αρχαίες αυτές ιέρειες, παρότι συμμετείχαν σε τελετουργικό έρωτα και λάμβαναν προσφορές για τους ναούς τους, δεν ήταν πόρνες αλλά θρησκευτικοί λειτουργοί που λάτρευαν τη θεότητά τους, Walter Schubart, *Θρησκεία και Έρωτας*, Αθήνα 1991, εδώ σ. 33-34. Το θέμα της Ιεράς Πορνείας έχει γνωρίσει εκτενείς μελέτες, εδώ ενδεικτικά αναφέρω: Ανδρέας Λεντάκης, *Ιερά Πορνεία*, Αθήνα 1990, Julia Assante, *From Whores to Hierodules*, στο *Ancient art and its Historiography*, N. York 2003, σ. 13-47, Johanna Stuckey, «Ancient Mother Goddesses and fertility cults», *Journal of the Association for Research on Mothering* 7 (2005) σ. 32-44.

5. Όταν μιλάμε για ελευθεριότητα και αποδοχή της πορνείας στην αρχαιότητα, εννοούμε αυτήν που ασκείται αποκλειστικά από τους δούλους και τους μη πολίτες μιας πόλης. Στην Αθήνα η άσκηση πορνείας από πολίτη μπορούσε να επιφέρει ακόμη και την αφαίρεση των πολιτικών του δικαιωμάτων. Ο Αισχύνης στον δικανικό λόγο *Κατά Τιμάρχου*, υποστηρίζει ότι ο Τιμάρχος θα έπρεπε να χάσει τα πολιτικά του δικαιώματα γιατί ασκούσε την πορνεία.

ρος της οργανωμένης κοινωνίας και η πορνεία αντιμετωπίζεται ως ακόμη μια υποχρέωση από την πλευρά των γυναικών, σύμφωνα με τα όσα ορίζει το φύλο τους.

Η πορνεία στην αρχαία Ρώμη επηρεάστηκε από τις ελληνικές ερωτικές απολαύσεις. Διαδεδομένη σε μέγιστο βαθμό, η πορνεία είχε καταστεί αληθινή κοινωνική μάστιγα. Την περίοδο της Ηγεμονίας κάτι φαίνεται να αλλάζει στα πλαίσια της εφαρμογής του νόμου *Lex Julia de adulteries coercendis*. Με το νόμο αυτόν καθιερώθηκε ο όρος *stuprum*⁶, με ευρεία χρήση για να αποδίδει κάθε παράνομη σεξουαλικά πράξη, μεταξύ αυτών και στην πορνεία⁷.

Με την έλευση του χριστιανισμού γίνεται προσπάθεια χαλιναγωγής της ελεύθερης έκφρασης της σεξουαλικότητας. Η πορνεία και οι παράνομες ερωτικές σχέσεις καταδικάζονται και οι γενετήσιες πράξεις περιορίζονται στα πλαίσια της νομιμότητας του γάμου⁸. Το βυζαντινό κράτος γίνεται φορέας της νέας θρησκείας και το χριστιανικό μοντέλο ηθικής επιδρά στην διαμόρφωση των πολιτειακών και των κοινωνικών κανόνων. Νομοθετικά, Εκκλησία και Κράτος, καταδικάζουν πολλάκις την πορνεία. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί ο Κανόνας 86 της Συνόδου εν Τρούλλω ο οποίος επιβάλλει πολύ αυστηρά επιτίμια. Οι γυναίκες που ασκούσαν την πορνεία, στερούνταν της

6. Σπ. Τρωϊάνος, *Ο «Ποινάλλιος» του Εκλογαδίου: συμβολή εις την ιστορία της εξελίξεως του ποινικού δικαίου από του Corpus Juris Civilis μέχρι των Βασιλικών*, Frankfurt 1980, σ. 79. Σχετικά με τον όρο *stuprum* βλ. Susan Treggiari, *Roman Marriage: justī Coniuges from the time of Cicero to the time of Ulpian*, Oxford 1991, σ. 262-64, Βαγγέλης Καραμπελιάς, *Γάμος και Παλλακεία στην ύστερη αρχαιότητα: ρωμαϊκές καταβολές και βυζαντινές θεσμικές προεκτάσεις*, Αθήνα 1988, σ. 46-47, σημ. 43 και σ. 63, σημ. 75.

7. Οι Ρωμαίες εταίρες ήταν συνήθως απελεύθερες, ωστόσο δεν ήταν σπάνιο να διάγουν εταιρικό βίο και γυναίκες ευγενικής καταγωγής αλλά και παντρεμένες. Οι τελευταίες, για να μη τιμωρηθούν για μοιχεία, καθώς και οι άντρες που σχετίζονταν μαζί τους να μη κριθούν ένοχοι αφύσικης ακολασίας (*stuprum*), έπρεπε να δηλωθούν όπως οι κοινές πόρνες στον αρμόδιο άρχοντα της πόλης, J. P. D. Balsdon, *Ρωμαίες Γυναίκες: η ιστορία και τα έθιμα τους*, Αθήνα 1984, εδώ σ. 297.

8. Για το επιλήψιμο της πορνείας χαρακτηριστικές είναι οι απεικονίσεις των κολαζομένων γυναικών στις εκκλησίες του ελλαδικού χώρου. Η θεματολογία αυτών των απεικονίσεων αποδεικνύει το πόσο σκληρά ευφάνταστη μπορεί να είναι μια κοινωνία. Έτσι για το κάθε παράπτωμα επιβάλλεται τιμωρία στο ανθρώπινο μέλος που το διέπραξε. Για το αμάρτημα της πορνείας, για παράδειγμα, η πόρνη απεικονίζεται γυμνή έχοντας ένα φίδι τυλιγμένο στο σώμα να της δαγκώνει το αιδοίο. Στην εκκλησία της Παναγίας Μαυριώτισσας στην Καστοριά (11ος-12ος αι.), οι πόρνες αναπαριστώνται περιτριγυρισμένες από φωτιά να τις κατασπαράσσουν φίδια, Μ. Βασιλάκη, «Οι παραστάσεις των κολαζομένων γυναικών στις εκκλησίες της Κρήτης», *Αρχαιολογία & Τέχνες* 21 (1986) σ. 41-46, εδώ σ. 42.

Θείας Κοινωνίας από έξι έως εννέα χρόνια, σε ακραίες μάλιστα περιπτώσεις επιβάλλονταν ακόμη και αφορισμός⁹. Η κοσμική νομοθεσία αρχικά στηρίζεται στην κληρονομημένη από τους Ρωμαίους Lex Julia και κάνει χρήση του όρου *stuprum* ή *φθορά*, όπως είναι γνωστός από τους Βυζαντινούς νομοδιδασκάλους. Όμως το νομικό περιεχόμενο της πορνείας (*stuprum*) ήταν περιορισμένο σχετικά με την ευρύτατη έννοια της πορνείας που επεξεργάστηκε ο χριστιανισμός για τις απαγορευμένες σαρκικές σχέσεις. Οι ερωτικές σχέσεις εκτός γάμου αποτελούν αξιόποινη «πορνεία» που δύσκολα διαχωρίζεται από τη μοιχεία¹⁰. Πορνική δεν χαρακτηρίζεται μόνο η σχέση με τις επαγγελματίες του είδους, αλλά και η σχέση με ελεύθερη (μη δούλη) γυναίκα. Πόρνη καλείται η ανύπαντρη γυναίκα που συζεί με άνδρα, η παντρεμένη που απατά τον σύζυγό της αλλά και η κόρη που πέφτει θύμα απαγωγής, αποπλάνησης ή ακόμα και βιασμού¹¹.

Κατά τη διάρκεια των πρωτοβυζαντινών χρόνων, οι αυτοκράτορες ελάχιστα πράγματα έκαναν για να αλλάξουν την καθεστηκυία κατάσταση¹².

9. Οι απαγορεύσεις της Κανονικής νομοθεσίας για την πορνεία κινούνται στα πλαίσια των περιορισμών της γενετήσιας συμπεριφοράς. Βασικοί διαμορφωτές θεωρούνται ο Μ. Βασίλειος, ο Γρηγόριος Νύσσης και ο Μ. Αθανάσιος. Σχετικά βλ. Ράλλη-Ποτλή 1:325, 2:503, 4:404, 4:437, 6:433-440, Σπ. Τρωϊάνος, «Η ερωτική ζωή των Βυζαντινών μέσα από το ποινικό τους δίκαιο», *Αρχαιολογία & Τέχνες* 10 (1984) 43-55, εδώ σ. 246 κ. εξ.·.

10. Η εννοιολογική ασάφεια στη χρήση των όρων πορνείας και μοιχείας, έχει έντονο χαρακτήρα και στα νομοθετικά κείμενα. Στα Βασιλικά, 60.37.61 για παράδειγμα, αναφέρεται: *Έάν τις μοιχείαν άμαρτήση ήν ήδη πολλοί έπόρνευσαν, ούκ έγκαλείται περί μοιχείας*. Περισσότερα βλ.: Angeliki Laiou, «Sex, Consent and Coercion in Byzantium» στο *Consent and Coercion to sex and marriage in ancient and medieval societies*, εκδ. Angeliki Laiou, DOP, Washington 1993, σ. 129-32. – Σπ. Τρωϊάνος, «Έρως και νόμος στο Βυζάντιο» στο *Έγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1997, σ. 181, Βασιλική Λεονταρίτου, «Έκ γυναικός ερρή τα φαύλα: Η γυναικεία εγκληματικότητα στο Βυζάντιο» στο *Έγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, επιμ. Σπ. Τρωϊάνος, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1997, 203-233, εδώ σ. 219. Σχετικά βλ.: Vern Bullough, Bonnie Bullough, *The history of Prostitution*, N. York 1964, σ. 57-60. – Johannes Irmscher, «Η πορνεία στο Βυζάντιο» στο *Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο: τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση*, ΕΙΕ, Αθήνα 1989, 253-258, εδώ σ. 254.

11. Σχετικά βλ.: V. Bullough, B. Bullough, *History of Prostitution*, σ. 57-60, Irmscher, *Πορνεία στο Βυζάντιο*, σ. 254.

12. Η πορνεία ως κρατικό έσοδο, είναι μια κολόνα που το άρωμά της κρατάει αιώνες. Τα δημόσια σπίτια που ίδρυσε ο Σόλων, ήταν υπό κρατικό έλεγχο και συχνά εκμισθώνονταν από ευπόληπτους Αθηναίους πολίτες. Οι ιδιοκτήτες αυτοί, ουσιαστικά μαστροποί, ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν έναν ειδικό φόρο, το *πορνικό*, Vanoyeke, *Πορνεία*, 29.

Ο δασμός του χρυσαργύρου¹³, που επιβλήθηκε από τον Μ. Κωνσταντίνο¹⁴ ακόμη και στις εκδιδόμενες γυναίκες, συνεχίζεται να εισπράττεται για να καταργηθεί εντέλει από τον αυτοκράτορα Αναστάσιο τον 6^ο αι.¹⁵. Παρά το γεγονός ότι η κοσμική εξουσία διέπονταν από το πνεύμα της άνισης μεταχείρισης των φύλων, ήταν ιδιαίτερα αυστηρή με τους πορνοβοσκούς (μαστροπούς)¹⁶, που τους θεωρούσε ως τους βασικούς υπεύθυνους για την εξάπλωση της πορνείας. Σταθμοί στη νομοθετική ρύθμιση της πορνείας υπήρξαν η Ιουστινιάνεια νομοθεσία, το δίκαιο της *Εκλογής* και το δίκαιο της μακεδονικής δυναστείας¹⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο δίκαιο της *Εκλογής* παρατηρείται ευνοϊκότερη αντιμετώπιση της γυναίκας, σε σχέση με τον άνδρα. Η ελεύθερη γυναίκα που διέπραττε πορνεία, παρέμενε ουσιαστικά ατιμώρητη, αφού η ποινή του ξυλοδαρμού υποβάλλεται μόνο στον άνδρα¹⁸.

Εν κατακλείδι, τόσο οι κοσμικοί νόμοι όσο και οι εκκλησιαστι-

13. Σχετικά με τον φόρο του χρυσαργύρου βλ.: J. Karayannopoulos, *Das Finanzwesen des frühbyzantinischen Staates*, München 1958, εδώ σ. 129-37, Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία* Α, Β1, Β2, Γ, Θεσσαλονίκη, 1996-2001, εδώ Α, σ. 226-228.

14. Εύαργίου Σχολαστικού επιφανώς και από επάρχων Έκκλησιαστικής Ίστορίας, βιβλία 6, *PG* 86/2: 2414-2905, εδώ III:39. Επίσης ο Προκόπιος Γάζης, σημειώνει ότι ο Κωνσταντίνος φορολόγησε ανηλεώς έως και άμπτωχες γυναίκες, που από το βάρος της φορολογίας υποχρεώνονταν να εκπορνευτούν: *αί γάρ επί τῶν οἰκημάτων γυναῖκες, ὄνειδος ἀναγκαῖον λαχοῦσαν τόν βίον, οὐδέ τό δυστυχεῖν ἐπ' ἀδείας ἐκέκτηντο, Πανηγυρικός εἰς Ἀναστασίον* *PG* 87:3.

15. Ο Μαλάλας παραδίδει ότι: *ὁ βασιλεύς ἐκούφισε τήν λειτουργίαν τοῦ λεγομένου χρυσαργύρου... ἥτις ἐστὶ μεγάλη καὶ φοβερά φιλοτιμία Μαλάλας, Χρονογραφία, σ. 346.*

16. Ο «πορνοβοσκός» (*leno*) ήταν κάτι ανάμεσα σε σωματέμπορο και ενοικιαστή πορνείου. Σύμφωνα με τα Βασιλικά, *JGR* 5:472: *...πορνοβοσκός δέ ἐστίν ἡ πρωῖστῶσα γυναῖκας ἐπὶ μισθῶ τοῖς παρατυχοῦσι συμφθειρομένοις*. Ομοίως ο Ιωάννης Ζωναράς αναφέρει: *πορνοβοσκεῖν το τρέφειν πόρνας δια κέρδους μισθώματος, ἐπὶ βλάβῃ ψυχῶν* *Ράλλη-Ποτλή* 2:503. Το κράτος κατά καιρούς θέσπισε νόμους για την προστασία των εταίρων από τους πορνοβοσκούς. Στη Νεαρά 14 του Ιουστινιανού αναφέρεται ότι στα οργανωμένα κυνήγια των προαγωγών, για εξεύρεση νέων κοριτσιών, συμμετείχαν ακόμη και διοικητές επαρχιών. Κρίθηκε έτσι αναγκαία η θέσπιση αυστηρότερης νομοθεσίας, η οποία τιμωρούσε τους πορνοβοσκούς με εξορία ή καταναγκαστικά έργα σε μεταλλεία, *H. G. Beck, Βυζαντινόν Ερωτικόν*, Αθήνα 1999, σ. 141. – Ελένη Μαργαρού, *Τίτλοι και επαγγελματικά ονόματα γυναικών στο Βυζάντιο: συμβολή στη μελέτη για τη θέση της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία*, Θεσσαλονίκη 2000, εδώ σ. 248-49.

17. Σχετικά με την κοσμική νομοθεσία βλ. Τρωϊάνος, *Ποινάλιος*, σ. 78-86, Τρωϊάνος, *Ερως και Νόμος*, σ. 181-184, Joëlle Beaucamp, «Le statut de la femme à Byzance», *Travaux et Mémoires*, Monographies 5, Paris 1990, σ. 122 κ. εξ.

18. Αυτό ίσως να μην σημαίνει πολλά αφού υπήρχε πάντα ο κολασμός από την Εκκλησία, που είχε και μεγαλύτερη βαρύτητα. Ιδιαίτερη περίπτωση νομοθετήματος απαντάται στο *Εκλογάδιον*, στο οποίο για το αδίκημα της πορνείας συνδυάζεται η εκκλησιαστική με την κοσμική ποινή, Τρωϊάνος, *Ποινάλιος*, σ. 78 κ. εξ..

κοί κανόνες θα είχαν καλύτερα αποτελέσματα, εάν χτυπούσαν το πρόβλημα στην ρίζα του, δηλαδή τις κοινωνικές διακρίσεις, την εκμετάλλευση των πορνών από τους πορνοβοσκούς (μαστροπούς) και των δούλων από τους κυρίους τους¹⁹.

Η εννοιολογική σύγχυση στη χρήση των όρων *πόρνη* και *πορνεία*, που απαντάται σε όλες τις πηγές, επιτείνεται στα ονειροκριτικά εγχειρίδια εξαιτίας της επιγραμματικής τους φύσης και της χρήσης συμβολικού λόγου: *εἰ δέ ἴδη, ὅτι ἐξερρίζωσεν αὐτήν [ἄμπελον...εἰ δέ ἔστι ξένη, εἰς πορνείαν ἀλλοτρίας εὗρεθήσεται καὶ θλιβήσεται*²⁰, δηλαδή εάν κάποιος δει ότι ξερίζωσε ἄμπελο, που δεν του ανήκει...θα έχει ερωτική σχέση με τη γυναίκα κάποιου άλλου και αυτό θα του φέρε θλίψη. Εδώ με τον όρο *πορνεία* είναι σαφές ότι ο Αχμέτ κάνει λόγο για μοιχική και όχι πορνική σχέση.

Για τον λόγο αυτόν και προτού προχωρήσουμε, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η παρούσα μελέτη θα περιορισθεί στην *πανδήμως ἑταιριζομένην* γυναίκα, όπως αναφέρει την εκδιδόμενη γυναίκα το ονειροκριτικό του Αχμέτ²¹. Στα ονειροκριτικά με την ίδια σημασία γίνεται λόγος για την *πόρνην*²², την *εταίρα*²³ και τη *γυναῖκα παντί προκειμένην*²⁴. Η πόρνη επίσης από τις πηγές αναφέρεται και ως *δημοσία*²⁵, *κοινή γυνή*²⁶, *πολιτική*²⁷ κ.α.

19. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πιο δυναμική καταδίκη της ερωτικής εκμετάλλευσης των γυναικών προέρχεται από έναν διανοητή του 1^{ου} αι. μ. Χ., τον Δίωνα του Προυσαέα και το έργο του *Ευβοϊκός*, παραπομπή από: Δημήτρης Κυρτάτας, *Χόλος Γυναικών και άλλες ιστορίες από τον ερωτικό βίο των Αρχαίων Ελλήνων*, Αθήνα 1999, σ. 62-66 & 130-134. Σχετικά με τον Δίωνα βλ. Easterling Knox, *Ιστορία Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, σ. 1079-80, καθώς επίσης και την έκδοση του Ευβοϊκού, μετ. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, Αθήνα 1994.

20. Αχμέτ 157₂₁₋₂₄.

21. Αχμέτ 43₁₉₋₂₀: *Ἐάν ἴδη τις κατ' ὄναρ, ὅτι αἱ κατακλείδες αὐτες ἐμεγεθύνθησαν...εάν δέ ἴδη τοῦτο γυνή...ἄνδρα οὐκ ἔχει, πανδήμως ἑταιρισθήσεται.*

22. Αχμέτ 79₂₀: *εάν ἴδη τις, ὅτι συνουσίασε πόρνη γνωρίμῳ, εἰ μὲν ἔστι βασιλεύς, εὐρήσει χαράν.*

23. Αχμέτ 77₉₋₁₀: *Καί ὅσον συνουσιάζει τις κατ' ὄναρ ἑταίραις γυναιξί, τοσοῦτον πλουτήσει φιλόκοσμος ὢν.*

24. Αρτεμίδωρος E317₁₂.

25. Ιωάννης Χρυσόστομος, *Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν*, PG 51: 207-218, εδὼ 215: *Λιθίνας τοίνυν νόμιζε τὰς λοιπὰς γυναῖκας, εἰδὼς ὅτι μετὰ γάμον, κἄν ἀκολάστοις ἴδης ὀφθαλμοῖς ἑτέραν γυναῖκα, κἄν δημοσίαν, κἄν ὑπανδρον, τοῖς τῶν μοιχῶν ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος γέγονας.*

26. Αρτεμίδωρος B171₁₇: *γυναιξί δέ οἰκοδεσποίνας αἰσχύνην καὶ βλάβην προαγορεύει καὶ τούς γῆμαι προηρημένους κωλύει, ὡς κοινῆς ἐσομένης τῆς γυναικός.*

27. Πουλολόγος I, 207: *Ὅρνιθι κουρουνόμυαλον καὶ μυξοσκατοφάγον, πολιτικὴ ἀδιάντροπη μέ τό πολὺ φουκάρη.*

Μνεία στην πόρνη και την πορνεία γίνεται σχεδόν από το σύνολο των ονειροκριτικών, με εξαίρεση τα αποδιδόμενα στον αυτοκράτορα Μανουήλ Παλαιολόγο και στους πατριάρχες Νικηφόρο και Γερμανό²⁸. Η αναφορά στις εκδιδόμενες γυναίκες άλλοτε αποτελεί μέρος της αφήγησης του ονείρου: *Μετά πόρνης συνδύσαι, κέρδος σημαίνει*²⁹, και άλλοτε μέρος της εξήγησής του: *Αν κάποιος δει ότι περπατά στη θάλασσα...για τον νεαρό άνδρα σημαίνει ότι θα ερωτευτεί εταίρα*³⁰.

Βασικό θεματικό στοιχείο των ανδρικών ονείρων, η πορνεία δηλώνεται με εκφράσεις όπως *συνουσιάζω*³¹, *συνδύζω*³², *κοιμάμαι*³³, *ποθώ*³⁴. Στην περίπτωση που ο ονειρευόμενος είναι γυναίκα, οι αναφορές είναι αισθητά λιγότερες και σημειώνονται κατά δύο τρόπους. Στον πρώτο περιλαμβάνονται τα όνειρα που αποδίδονται σε απροσδιόριστο τύπο γυναίκας: *εάν κάποιος δει ότι έχει λέπρα...εάν είναι γυναίκα θα αποκτήσει ενδυμασία από πορνεία*³⁵. Πολύ σωστά εδώ θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι με τον όρο πορνεία υπονοείται μοιχική σχέση. Επειδή όμως το όνειρο ερμηνευτικά συνδέεται με την ενδυμασία, η οποία θεωρείται βασικό εργαλείο δουλειάς για μια πόρνη, για το λόγο αυτόν πιστεύω ότι γίνεται λόγος για πορνεία και όχι για μοιχεία. Ο Αρτεμίδωρος μιλά για πόρνη που απελευθερώθηκε και εγκατέλειψε την πορνεία, όταν ονειρεύτηκε ότι μπήκε στο ιερό της Αρτέμιδος³⁶.

Εκτός από τα όνειρα όπου το φύλο του ονειρευόμενου δηλώνεται με σαφήνεια, αναφορά στην πορνεία σημειώνεται και μέσω μιας τρί-

28. Αποδεδειγμένη επιστημονική εξήγηση δεν υπάρχει. Μια αρκετά αληθοφανής εικασία μπορεί να στηριχθεί στην υποτιθεμένη εκκλησιαστική ή αυτοκρατορική τους ιδιότητα. Ένεκα τούτου εξοβελίστηκαν ονειρικές αφηγήσεις και σύμβολα που το περιεχόμενο τους δεν συνάδουν με τις προσαγές της Εκκλησίας και την ιδιότητα των συγγραφέων τους.

29. Δανιήλ Ι:240.

30. Αρτεμίδωρος Γ210₁₀-211₂₋₃: *ἐπί θαλάσσης περιπατεῖν...ἀνδρὶ δέ νεωτέρῳ ἑταίρας ἐρασθῆναι σημαίνει.*

31. Αχμέτ 77₉₋₁₀: *Καὶ ὅσον συνουσιάζει τις κατ' ὄναρ ἑταίραις γυναιξί, τοσοῦτον πλουτήσῃ φιλόκοσμος ὤν.*

32. Δανιήλ ΙΙ:348: *Μετὰ πόρνης συνδοιάσαι κέρδος σημαίνει.*

33. Δανιήλ ΙΙ:372: *Μετὰ πόρνην κοιμᾶσθαι στενοχώριαν δηλοῖ.*

34. Ανώνυμος Ι:220: *Λαγῶν ὁ καταδιώκων γυναῖκα πόρνην ποθήσει.*

35. Αχμέτ 66₁₅₋₁₈: *Ἐάν τις ἴδῃ, ὅτι ἐλεπρώθη...εἰ δέ γυνή, εὐρήσει ἐνδυσιν ἀπὸ πορνείας.*

36. Αρτεμίδωρος Δ247₂₄-248₁: *ἑταίρα ἔδοξεν εἰς τό τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν εἰσεληλυθέναι καὶ ἠλευθερώθη καὶ κατέλυσε τὴν ἑταιρείαν.*

της κατηγορίας ονείρων που αποκαλώ «άφυλα», όνειρα δηλαδή που δύσκολα καθορίζεται το φύλο του ονειρευομένου (πρόβλημα που απαντάται κυρίως στα συνοπτικά έμμετρα ονειροκριτικά). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ονειροκρισίας από το ονειροκριτικό του Ανώνυμου II: *εάν δεις ότι μαλάξεις κρέας ανθρώπου, πολύ γρήγορα θα εκπορνευτείς*³⁷.

Τα ονειροκριτικά διαχειρίζονται την πορνεία με έναν τρόπο που παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον. Κατά γενική εκτίμηση, η ερμηνευτική προσέγγιση της πορνείας εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των αντιλήψεων περί ερωτικών σχέσεων³⁸ και η πόρνη δηλώνεται σε συνάρτηση με τις ερωτικές υπηρεσίες που προσφέρει. Στο πρώτο από χρονικής άποψης ονειροκριτικό του Αρτεμίδωρου, αφιερώνονται τέσσερα κεφάλαια στα όνειρα που έχουν ως αντικείμενο τις σεξουαλικές πράξεις. Για τη μελέτη τους οργανώνονται σε τρεις κατηγορίες: στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται οι πράξεις σύμφωνες με το νόμο, «κατά νόμον», στη δεύτερη οι πράξεις που τον παραβαίνουν, «παρά νόμον», (π.χ. συνεύρεση με κόρη κάτω των δέκα ετών) και στην τρίτη εκείνες που είναι αντίθετες με τη φύση, «παρά φύσιν», (π.χ. κτηνοβασία)³⁹. Στην «κατά νόμον» κατηγορία συνυπάρχουν, όσο και εάν ακούγεται παράξενο, ο γάμος, η μοιχεία και η συναναστροφή με πόρνες. Ο Αρτεμίδωρος ακολουθεί την τάξη των πιθανών συντρόφων ανάλογα με τη θέση τους και το δεσμό που έχουν με τον ονειρευόμενο. Σύμφωνα με τον τρόπο αυτόν, η γυναίκα κατέχει ρόλους με την παραδοσιακή σειρά ως σύζυγος, ερωμένη ή πόρνη-εταίρα⁴⁰. Αναφορικά με το θέμα της πορνείας, ο ονειρομάντης το αναλύει κατά ένα ασυνήθη τρόπο: *οι πόρνες, λέει ο Αρτεμίδωρος, είναι ευοίωνες για κάθε εγχείρημα, γιατί μερικοί τις ονομάζουν «εργάσιμες» και προσφέρουν τους εαυτούς τους χωρίς να αρνηθούν τίποτα*⁴¹. Η αισιόδοξη αποδοχή της πόρνης αντανακλά αρχαιοελληνικές κοινωνικές αντιλήψεις περί πορνείας, που α-

37. Ανώνυμος II 175₁₂: *κρέας ανθρώπου μάλαξες, εὐθύς θά πέσης εἰς πορνείαν.*

38. Οι ερωτικές σχέσεις στα ονειροκριτικά εκφράζονται ως διείσδυση ή υποδοχή, κυριαρχία ή υποταγή, αποδοχή ή προσφορά ευχαρίστησης και τέλος ως κέρδος ή ζημία. Σύμφωνα με τον St. Oberhelman, αυτός που λαμβάνει σπέρμα έχει κέρδος και αυτός που δίνει σπέρμα παραχωρεί κέρδος. St. Oberhelman, *Dreambooks in Byzantium*, Hampshire 2008, εδώ σ. 100, σημ. 364.

39. Αρτεμίδωρος Α, κεφ. 78-80.

40. Ο Αρτεμίδωρος δεν κάνει σαφή διαχωρισμό μεταξύ της εταιρας και της πόρνης και οι όροι αυτοί φαίνεται να χρησιμοποιούνται από κοινού.

41. Αρτεμίδωρος A87₃₋₉: *γυναίξί δέ έταιραις...πρός δέ πᾶσαν εγχείρησίν εισιν αγαθαί καί γάρ προς τινων «εργάσιμοι» λέγονται, καί οὐδέν ἄρνησάμεναι παρέχουσιν έαυτάς.*

κόμα επιβιώνουν κατά την ύστερη περίοδο συγγραφής του ονειροκριτικού⁴². Στη συνέχεια όμως της ίδιας ονειροκρισίας, ο ονειρομάντης αναφέρει ότι ο τόπος της πορνείας, ο οίκος ανοχής, σημαίνει ντροπή και συνάμα δαπάνη γιατί «...τό εργαστήριον⁴³ αὐτῆς πονηρόν⁴⁴», μειώνοντας έτσι λίγο από την αξία του συμβάντος. Η σημειολογική αυτή αντίθεση πόρνης και πορνείου, αποτελεί βασικό στοιχείο της ερμηνευτικής φιλοσοφίας του ονειροκριτικού του Αρτεμίδωρου. Όπως υποστηρίζει ο Γάλλος φιλόσοφος Μ. Foucault, το δεύτερο μέρος της ονειροκρισίας αφαιρεί από τον ευοίωνο χαρακτήρα του ονείρου για δύο λόγους: ο πρώτος είναι γλωσσολογικός. Ο Αρτεμίδωρος λέει ότι ο οίκος ανοχής, εκτός από *εργαστήριον* (μαγαζί ή εργαστήριο) που έχει θετική σημασία, αποκαλείται και «τόπος για όλο τον κόσμο», όπως ακριβώς και το νεκροταφείο, που σαφώς έχει αρνητική σημασία⁴⁵. Ο δεύτερος λόγος έχει να κάνει με φιλοσοφικές διδαχές σύμφωνα με τις οποίες η συνναστροφή με πόρνες σημαίνει ανώφελη σπατάλη σπέρματος, χωρίς το όφελος των απογόνων⁴⁶. Εκτός από τον Αρτεμίδωρο, ο δυσοίωνος χαρακτήρας του πορνείου τονίζεται σχεδόν σε όλα τα ονειροκριτικά. Στο ονειροκριτικό του Δανιήλ επί παραδείγματι μαρτυρείται: *εάν την σύζυγό σου δεις να κάθεται σε πορνείο, κίνδυνο σημαίνει*⁴⁷.

Αναφορικά με την ερμηνευτική προσέγγιση των υπολοίπων ονειροκριτικών, αυτή μπορούμε να την κατανεύουμε σε δυο επίπεδα. Στο πρώτο, η πόρνη ερμηνεύεται ως *κέρδος* ή *ζημία*. Η εκπόρευση αυτής της ερμηνείας πιθανόν να βασίζεται στο γεγονός ότι η συνεύρεση με

42. Και στα νεότερα ονειροκριτικά ερμηνευτικά το σύμβολο της πόρνης κρίνεται ευοίωνο. Σε σύγχρονο ονειροκριτικό, η πόρνη προσιωνίζεται πλούτη, τιμές και δόξα γι' αυτόν που θα την ονειρευτεί, *Μέγας Ονειροκρίτης*, εκδ. Δαρέμα, Αθήνα 1982, εδώ σ. 428.

43. *Εργαστήρια* ονομάζονται τα καταστήματα ή οι χώροι όπου οι διάφοροι τεχνίτες και οι επαγγελματίες ασκούν το έργο τους. Το *Επαρχικόν* παραδίδει λίστα των διάφορων εργαστηρίων που υπήρχαν στην Κωνσταντινούπολη. Αναστ. Χριστοφιλόπουλος, *Τὸ Ἐπαρχικὸν Βιβλίον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ αἱ συντεχνίαι ἐν Βυζαντίῳ*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 70 κ. εξ. Περισσότερα βλ.: Ν. Οικονομιδής, «Quelques boutiques de Constantinople au Xe siècle», *DOP* 26 (1972) σ. 345-356, Φαιδ. Κουκουλές, *Βυζαντινὸν Βίος καὶ Πολιτισμὸς*, 9 τομ., Αθήνα (1949-1952), εδώ ΒΙ:235-39.

44. Αρτεμίδωρος Δ250₂₋₃: *αὐτὴ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἢ πόρνη ἀγαθὴ, τὸ δὲ ἐργαστήριον αὐτῆς πονηρόν.*

45. Αρτεμίδωρος Α87₁₃₋₁₄: *κοινὸς γὰρ ὁ τόπος οὗτος καλεῖται, ὡς καὶ ὁ τούς νεκροὺς δεχόμενος.*

46. Michel Foucault, *Ιστορία της Σεξουαλικότητας*, 3 τομ., Αθήνα 1992, εδώ από τόμ. 3.27-28.

47. Ο Δανιήλ Ι:305: *σύζυγον ἑαυτὸν ἰδεῖν εἰς πορνεῖον καθεζόμενον, οἰκεῖον κίνδυνον σημαίνει.* Παρόμοια επίσης ονειροκρισία και στον Ανώνυμο Ι.

κοινή γυναίκα προσφέρει ευχαρίστηση και ερωτική ικανοποίηση. Δεν θα πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι η πορνεία είναι μια οικονομική δραστηριότητα που αποφέρει κέρδη. Το πνεύμα αυτής της δεύτερης προσέγγισης εκφράζει το ονειροκριτικό του Αχμέτ, μέσα από μια ιδιότυπη περίπτωση τρίπτυχου ονείρου. Το όνειρο έχει ως κεντρικό θέμα την ερωτική συνένωση και εξετάζεται από την πλευρά της εταίρας, της ευσεβούς γυναίκας και της πόρνης. Αναλυτικότερα στο πρώτο μέρος, όπου γίνεται λόγος για ερωτική συνουσία με εταίρα, το όνειρο είναι ευοίωνο όνειρο και προμηνύει πλούτο. Στη συνέχεια ο χαρακτήρας του ονείρου αλλάζει και γίνεται δυσοίωνος, όταν ο ονειρευόμενος συνευρίσκεται ερωτικά με ευλαβή χριστιανή (ενδεχομένως σχέση εκτός γάμου). Στο τρίτο μέρος η ονειρική διεργασία επιστρέφει πάλι στις επαγγελματίες του έρωτα, τις πόρνες, και το όνειρο προοιωνίζεται εκ νέου πλούτο, ασχέτως αν αυτός προέρχεται από άδικη πράξη: *ἐάν ἴδῃ τις, ὅτι συνουσίασε πόρνη, αὐξήσει μὲν εἰς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, ἐξ ἀδικίας δέ*⁴⁸. Σύνδεση του ονειρικού συμβόλου της πόρνης με το κέρδος, απαντάται και στο ονειροκριτικό του Δανιήλ: *Μετά πόρνης συνδυάσαι, κέρδος σημαίνει*⁴⁹.

Αναφορικά με την πηγή προέλευσης του κέρδους, τα ονειροκριτικά δεν κάνουν ιδιαίτερη μνεία. Εξαιρέση αποτελεί ονειροκρισία του Αχμέτ που μιλά για το κέρδος που θα αποκομίσει ο ονειρευόμενος από την επαγγελματική δραστηριότητα εκδιδόμενης γυναίκας: *ἐάν κάποιος ονειρευτεί ότι βρήκε γούνα από λαγό, θα αποκτήσει πλούτο από εταίρα, ανάλογο με την γενετήσια δραστηριότητα του λαγού*⁵⁰.

Όπου όμως υπάρχει κέρδος υπάρχει και ζημία: *ὅποιος συνδιαλέγεται με πόρνη θα αμαρτήσῃ και σε μεγάλη ζημιά θα πέσει*⁵¹. Από αυτήν την τελευταία ονειροκρισία κρατάμε τη λέξη *αμαρτία* που μας συνδέει με το επόμενο επίπεδο. Έτσι, εκτός από προάγγελος κερδοφόρων ή ζημιογόνων μηνυμάτων, η πορνεία, σε ένα δεύτερο ερμηνευτικό

48. Αχμέτ 77₉₋₁₃: *Καί ὅσον συνουσιάζει τις κατ' ὄναρ ἑταίραις γυναιξί, τοσοῦτον πλουτήσῃ φιλόκοσμος ἄν. ἐπί δε τῶν εὐλαβῶν καί ἀναχωρητῶν τοῦτο εἰς θλίψιν κρίνεται. ἐάν ἴδῃ τις, ὅτι συνουσίασε πόρνη, αὐξήσει μὲν εἰς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, ἐξ ἀδικίας δε.*

49. Δανιήλ I:240: *Καίεσθαι δίχα καπνοῦ <στοργήν> πόρνης γυναικός σημαίνει μετά κέρδους, ομοίως Δανιήλ II:348: Μετά πόρνης συνδοιάσαι κέρδος οὐκ ὀλίγον σημαίνει.*

50. Αχμέτ 172₁₀₋₁₁: *εἰ δέ ἴδῃ, ὅτι ἔριον ἀπό λαγωοῦ εὔρε, εὐρήσει πλοῦτον ἀπό ἑταιρίδος ἀνάλογον διὰ τοῦ λαγωοῦ διφυές.* Επίσης στον Αχμέτ 197₁₇₋₁₈: *εἰ δέ ἴδῃ, ὅτι ἐλθὼν εἰς φοίνικας εὔρε τὸν καρπὸν συνηγμένον ἐν τῇ ρίζῃ καὶ τὸν μὲν ἔτραγε, τὸν δέ ἤρεν, εὐρήσει πλοῦτον γυναικός ἀνάλογον πορνείας τρόπῳ.*

51. Ανώνυμος II:169₂₅₋₂₆: *Γυναῖκα πόρνην ἰδῆς καὶ μέ αὐτὴν ἁμαρτάνῃς, εἰς μεγάλην ζημίαν θά πέσῃς.*

επίπεδο, προσεγγίζεται ως αμαρτία και ηθικό παράπτωμα που προμαρτυρεί στενοχώρια: *Με πόρνη εάν κοιμηθείς, στενοχώρια σημαίνει*⁵², αλλά και ταραχή: *Εάν συναναστρέφουσαι με πόρνες, ξαφνική ταραχή σημαίνει*, σύμφωνα με το ονειροκριτικό του Ανώνυμου Γ⁵³. Γενικά η λέξη *ταραχή* παραπέμπει σε κάτι αρνητικό. Ενδεχομένως εδώ να είναι συνακόλουθη της ενοχής που αισθάνεται ο ονειρευόμενος από το επιλήψιμο της πράξης του, αφού η εκπορνευόμενη γυναίκα εκφράζει υποσυνείδητα τον πειρασμό και το ανεκπλήρωτο των σαρκικών επιθυμιών. Μια εξίσου αληθοφανής εξήγηση αυτής της ερμηνείας μπορεί να στηριχθεί στις ταραχώδεις σκηνές που πολλάκις εκτυλίσσονταν, όταν πελάτες ή μαστροποί βιαιοπραγούσαν επί των εκδιδόμενων γυναικών⁵⁴.

Η πορνεία στα γυναικεία όνειρα κρίνεται ως ένας άκρως αρνητικός οίωνός, αφού οι ονειρομάντεις επιφυλάσσουν τα χειρότερα για την ονειρευομένη: *Αυτή που θα δει στο όνειρο της ότι εκπορνεύεται, λύπη, αηδία και αρρώστια θα τη βρουν*⁵⁵. Αξιοσημείωτο είναι ότι αμέσως μετά την προαναφερθείσα εξήγηση, ο Δανιήλ προβάλλει τη χαρά της παρθενίας: *εάν μια γυναίκα δει στο ύπνο της ότι είναι παρθένα, αυτό σημαίνει ιλαρότητα*⁵⁶. Ενδεχομένως για να δώσει ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στο δυσοίωνα του αμαρτήματος της πορνείας.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για την παρούσα μελέτη το ονειροκριτικό Δανιήλ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για δύο λόγους: πρώτον γιατί αφιερώνει μεγάλο αριθμό ονειροκρισιών στο υπό εξέταση θέμα και κατά δεύτερον, ένεκα του διαφορούμενου χαρακτήρα που παρουσιάζει η ερμηνευτική του προσέγγιση. Τοιουτοτρόπως, η πόρνη είναι ευοίωνα σύμβολο όταν σημαίνει κέρδος, και δυσοίωνα όταν προοιωνίζεται κάματο και στενοχώρια: *άνδρας που θα δει ότι συνδιαλέγεται με πόρνες ή κοιμάται με αυτές, τού προοιωνίζεται κάματος και στενοχώρια*⁵⁷. Η ταυτόχρονη ύπαρξη αντιφατικών ερμηνειών στο ονειροκριτικό του Δανιήλ (μεταξύ 4^{ου} και 7^{ου} αι. μ. Χ.) βασίζεται κατά κύριο

52. Δανιήλ II:373: *Μετά πόρνην κοιμᾶσθαι στενοχώριαν δηλοῖ.*

53. Ανώνυμος I:334: *Πόρνας ἰδεῖν καί μετ' αὐτῶν συνδοιάσαι αἰφνίδιον ταραχὴν σημαίνει*, ομοίως Ανώνυμος Ia 541₁₆.

54. Κουκουλές, *Βυζαντινὸν Βίος* BI:149, σημ. 5. Επίσης για τις ταραχές που ξεσπούσαν γύρω από τους οίκους ανοχής βλ. Catherine Salles, *Ἡ ἄλλη ὄψη τῆς αρχαιότητος: ὁ υπόκοσμος*, Αθήνα 2005, ἐδῶ σ. 88-89.

55. Δανιήλ I:62: *Γυνὴ ἐν ὄραματι πορνευομένη, λύπην καὶ αἰδίαν καὶ ἀρρώστιαν δηλοῖ.*

56. Δανιήλ I:63: *Γυνὴ <ἐν> ὄραματι παρθένον ἐαντήν ἴδη, ἰλαρότητα δηλοῖ.*

57. Δανιήλ I:289: *Πόρνας θεωρῆσαι καί μετ' αὐτῶν διάγειν αἰφνίδιον κάματος σημαίνει.* – Δανιήλ II:373: *Μετά πόρνην κοιμᾶσθαι στενοχωρίαν δηλοῖ.*

λόγο στις διαφορετικές πηγές του. Κατά την προσωπική μου άποψη θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι συγγραφικά το ονειροκριτικό τοποθετείται σε μια περίοδο έντονων θεολογικών αντιπαραθέσεων, όπου οι χριστιανικές ηθικές συνυπάρχουν με παγανιστικά στοιχεία και επιρροών εξ Ανατολής. Παρόμοιες ανακόλουθες απόψεις απαντώνται τόσο σε βυζαντινές όσο και σε μεταγενέστερες λαϊκές δοξασίες, που θέλουν τη συνάντηση με πόρνη (σύμβολο σεξουαλικότητας) να σημαίνει ευτυχία, και τη συνάντηση με ιερωμένο ή μοναχό (ασκητισμό), να προοιωνίζεται κακοτυχία. Ο Μιχαήλ Ψελλός, επί παραδείγματι, αναφέρει ότι αυτοί που επρόκειτο να αγωνισθούν στο ιππόδρομο, θεωρούσαν κακό οίωνό το συναπάντημα με ιερέα⁵⁸. Ομοίως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος παραδίδει ότι εάν κάποιος συναντήσει πόρνη το πρωί, τότε η μέρα του αναμένεται ευοίωνα⁵⁹.

Μια εξίσου ενδιαφέρουσα επισήμανση προέρχεται από το «βασιλικό» ονειροκριτικό του Αχμέτ⁶⁰. Η παρουσία του συμβόλου της πόρνης δεν απαντάται μόνο στα όνειρα των απλών ανθρώπων, αλλά και σε εκείνα των βασιλέων: *εάν κάποιος δει ότι συνουσιάσθηκε με πόρνη, είτε είναι βασιλιάς είτε είναι άνθρωπος του λαού, το όνειρό του είναι ευοίωνα, γιατί προμηνύει χαρά και πλούτη*⁶¹. Επιπλέον τα όνειρα αυτά παρουσιάζουν την ίδια δυναμική, είτε πρόκειται για συνεύρεση με διάσημη⁶², είτε με άσημη πόρνη: *εάν ο βασιλέας δει ότι συνουσιάσθηκε με διάσημη πόρνη, θα βρει χαρά*⁶³.

Διαχρονικά ως βασικές αιτίες εκπόρνευσης των γυναικών θεωρούνται η αιχμαλωσία, η δουλεία και η ανέχεια. Για τους αρχαίους Έλληνες η αποδοχή της πορνείας δεν είναι απόρροια μόνο της ερωτικής

58. Μιχαήλ Ψελλός, *Πρός τούς βασιλῆντας αὐτῶ τῆς τοῦ ὑπερτίμου τιμῆς, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, 5.168-170. Η ίδια αντίληψη παρατηρείται και στους νεότερους χρόνους, Φαιδ. Κουκουλές, «Μεσαιωνικοί και Νεοελληνικοί κατάδεσμοι», *Λαογραφία* 8 (1921) σ. 310-346, εδῶ σ. 337.

59. Ιωάννης Χρυσόστομος, *Κατήχησις Δευτέρα*, PG 49:231-240, εδῶ 240: *...δεξιὰ καὶ χρηστή καὶ πολλῆς ἐμπορίας γέμουσι*.

60. Για τον βασιλικό χαρακτήρα του ονειροκριτικού του Αχμέτ βλ.: Βασιλική Κόκκορη, «Εάν ἴδῃ ὁ βασιλεύς...: βασιλικά όνειρα στο Ονειροκριτικόν του Αχμέτ», *Βυζαντικά* 28 (2009) σ. 197-216, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

61. Αχμέτ 79₂₀₋₂₂: *Ἐάν ἴδῃ τις, ὅτι συνουσίασε πόρνη γνωρίμῳ, εἰ μὲν ἔστι βασιλεύς, εὐρήσει χαράν καὶ κρύψει αὐτήν, εἰ δε τοῦ κοινοῦ λαοῦ, καὶ οὗτος πλειόνως χαρήσεται καὶ πλουτήσει*.

62. Στην αγιολογική γραμματεία συμπεριλαμβάνονται οι βίοι τεσσάρων διάσημων πορνών. Πρόκειται για τους βίους της Πελαγίας, της Μαρίας της Αιγυπτίας, της Θαδασ ή Ταΐσίας, καθώς επίσης και της Μαρίας, ανιψιάς του πατρός Αβράμου.

63. Αχμέτ 79₂₀₋₂₁: *Ἐάν ἴδῃ τις, ὅτι συνουσίασε πόρνη γνωρίμῳ, εἰ μὲν ἔστιν βασιλεύς, εὐρήσει χαράν*.

τους ελευθεριότητας, βασιζεται και στη βαθιά κατανόηση του κοινωνικού προβλήματος της φτώχειας, που οδηγούσε πολλές γυναίκες στην πορνική υποδούλωση⁶⁴. Σε ονειροκρισία του Αρτεμίδωρου αναφέρεται: *εάν μια φτωγή κοπέλα ονειρευτεί ότι περνά καβάλα μέσα στην πόλη προλέγει πορνεία*⁶⁵.

Επίγνωση όμως του προβλήματος είχαν και οι Βυζαντινοί. Στην ανέχεια ως αιτία εκπόρνευσης αναφέρεται το *Λειμωνάριον* του Μόσχου. Αναχωρητής, ονόματι Σισίνιος, προσπάθησε να βάλει σε πειρασμό μια νεαρή γυναίκα. Όταν αυτός την ρώτησε: *...καί διά τί θέλεις πορνεῦσαι; ἡ δὲ ἀπεκρίθη μοι, λέγουσα. Ὅτι πεινῶ*⁶⁶. Εξαιτίας της φτώχειας, πιο ευάλωτες ήταν οι νεαρές κοπέλες της επαρχίας, που υπέκυπταν στις πλάνες υποσχέσεις των πορνοβοσκών για καλύτερη ζωή, για να καταλήξουν τελικά στα πορνεία κάποιας μεγαλούπολης.

Ειδεχθές αλλά συνάμα σύνηθες ήταν το φαινόμενο οι ίδιοι οι γονεείς να πουλούν ή να νοικιάζουν τα παιδιά τους σε μαστροπούς, ακόμα και αυτά που ήταν σε ηλικία μικρότερη των δέκα ετών⁶⁷. Υποθέτουμε ότι τα αίτια των πράξεων των γονιών αυτών ήταν η παντελής εξαθλίωσή τους. Θα πρέπει όμως να υπήρχαν και άλλοι λόγοι, όπως αποδεικνύει ο βίος της οσίας Ταϊσίας. Η οσία Ταϊσία ή Θαΐσια (4^{ος} αι.) γεννήθηκε στην Αίγυπτο και καταγόταν από εύπορη οικογένεια. Για κάποιο ανεξήγητο λόγο, που δεν αναφέρει ο βίος, η μητέρα της την εγκατέστησε σε πορνείο, σχεδόν παιδιόθεν. Το γεγονός αυτό καταρρίπτει την ένδεια ως αιτία εκπόρνευσης και γεννά ερωτήματα που χρήζουν περαιτέρω διερεύνηση⁶⁸. Εκτός των γονέων και οι σύζυγοι έχουν

64. Σε έναν από τους *Διαλόγους* του Λουκιανού, η μητέρα μιας πόρνης επιπλήττει την κόρη της για την άσχημη συμπεριφορά της προς έναν πελάτη και της υπενθυμίζει ότι εξαιτίας της μεγάλης τους ένδειας δεν θα μπορούσαν να είχαν περάσει τον περσινό χειμώνα εάν δεν είχαν την οικονομική υποστήριξή του, *Εταιρικοί Διαλόγοι* 4. Επίσης στον *Εταιρικό Διάλογο* 6, μια άλλη μητέρα αναγκάζεται να εξωθήσει την κόρη της στην πορνεία, εξαιτίας της απόλυτης ένδειας που είχαν υποπέσει μετά τον θάνατο του συζύγου της. Για τους *Εταιρικούς Διαλόγους* βλ.: Λουκιανός, *Εταιρικοί Διαλόγοι*, *Luciani Dialogi meretricii in usum scholarum*, επιμ. Karl Mgras, Berlin 1930.

65. Αρτεμίδωρος A657-8: *...πενιχραῖς δὲ πορνείαν τό διά πόλεως ἰπάξεσθαι προαγορεύει*.

66. Ιωάννης Μόσχος, *Pratum Spirituale*, PG87.3:2848-3112, ελλ. μτφρ. Χρήστος Μήτσιος, *Πνευματικός Λειμών*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1987, εδῶ 136¹³⁻¹⁵.

67. *Oxford Dictionary of Byzantium*, εκδ. Al. Kazhdan, Oxford University Press, N. York 1991, εδῶ ODB, *Prostitution*, 3:1741.

68. Σχετικά με τον βίο της Ταϊσίας βλ. PL 73:661-62, BHL 8012-19, επίσης Π. Β. Πάσχος, *Γυναίκες της ερήμου*, Αθήνα 1988.

κατηγορηθεί για μαστροπεία⁶⁹. Αυτό πιθανόν να υπαινίσσεται ο Αχμέτ όταν αναφέρει πως: *εάν κάποιος ονειρευτεί ότι κούρευε την ίδια του την γυναίκα, θα γίνει ο προαγωγός της*⁷⁰.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι Βυζαντινοί γνώριζαν και κατανοούσαν το σκληρό πρόσωπο της πορνείας. Παρόλα αυτά θεωρούσαν ότι μια γυναίκα στρεφόταν στην πορνεία και εξαιτίας της φυσικής ροπής που είχε προς την λαγνεία⁷¹. Η πεποίθηση ότι μια γυναίκα γεννιέται πόρνη, ήταν ευρέως διαδεδομένη στον μεσαιωνικό κόσμο. Σε κώδικα του 13^{ου} αι. (British Library, Sloane 2030, fol.124r), στον οποίο περιγράφονται μέθοδοι χειρομαντείας, αναφέρεται ότι γυναίκα με συγκεκριμένο σημάδι στο αριστερό χέρι της μέλλεται να ασκήσει το επάγγελμα της πόρνης. Ομοίως σε αστρολογικό κώδικα και στο κεφάλαιο «περὶ τοῦ πότε πόρνη γένηται ἢ γεννηθεῖσα», αναφέρεται ότι η γυναίκα που θα γεννηθεί κάτω από συγκεκριμένο άστρο, είναι γραφτό της να γίνει πόρνη⁷². Τον στενό δεσμό πορνείας και γυναικείας φύσης επιβεβαιώνουν και τα αγιολογικά κείμενα της πρώιμης περιόδου. Στους βίους αυτής της περιόδου κυριαρχεί η εικόνα της γυναίκας με τα υπερβολικά πάθη, δηλαδή της «αγίας πόρνης»⁷³, όπως η Μαρία Αιγυπτία⁷⁴ ή η Πελαγία από την Αντιόχεια⁷⁵. Ο ηθοπλαστικός χαρακτήρας των

69. Στα Βασιλικά Β. 24.2.14 αναφέρεται: *ὁ εἰδὼς πορνεύεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ σιωπᾶν, πορνοβοσκὸς ἔστιν.*

70. Αχμέτ 217¹⁹⁻²⁰: *εάν ἴδῃ τις ὅτι τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἐκούρευεν αὐτός, προαγωγός ἔσται αὐτῆς.* Η πορνεία μπορεί να καταστεί επίσης και λόγος διαζυγίου. Στο νομολογιακό έργο του Ιωάννη Απόκαυκου, αναφέρεται ότι γυναίκα, που ο σύζυγός της την ξυλοκοπούσε, δεν κατέφυγε στο πατρικό της, γιατί ο άνδρας της κατηγορούσε την πεθερά του για μαστροπεία, Σπύρος Τρωϊάνος, «Οι λόγοι διαζυγίου στο νομολογιακό έργο του Ιωάννη Αποκαύκου», *Βυζαντινά* 16 (1991) σ. 43-63, εδώ σ. 47-48.

71. Κυρτάτας, *Χόλος Γυναικών*, σ. 68.

72. Charles Burnett, *Magic and Divination in the Middle Ages: texts and techniques in the Islamic and Christian worlds*, London 1996, εδώ σ. 25.

73. Alexander Kazhdan, «Η Βυζαντινή οικογένεια και τα προβλήματα της», *Βυζαντινά* 14 (1988) σ. 223-236, εδώ σ. 228.

74. Στον βίο της Μαρίας της Αιγυπτίας, ο βιογράφος της Ζωσιμάς αναφέρει ότι η οσία επί δεκαεπτά συναπτά έτη, προσέφερε τον εαυτό της στους άνδρες επί αμοιβή, αχόρταγα επιδιδόμενη σε κάθε είδους σεξουαλική ασέλγεια *...ἀκρατῶς καὶ ἀκορέστως εἶχον περὶ τὸ πάθος τῆς μίξεως.* Σχετικά με τον βίο της Μαρίας της Αιγυπτίας βλ. PG 87:3697-3726, εδώ 3709 κ. εξ.. – «Life of St. Mary of Egypt», μτφρ. Maria Kouli, στο *Holy Women of Byzantium: Ten Saints' Lives in English Translation*, επιμ. Alice-Mary Talbot, Dumbarton Oaks 1996. – Carolyn L. Connor, *Women of Byzantium*, London 2004, εδώ σ. 78-93.

75. Σχετικά με τον βίο της Αγ. Πελαγίας βλ.: Brock-Harvey, *Holy Women*, σ. 40-62 καθώς επίσης *Pelagie la Peninte*, εκδ. P. Petitmengin, 2 v., Paris 1981-1984 και για τις πηγές BHG 2:187-88.

παραπάνω βίων, τονίζει ότι οι γυναίκες αυτές ασκούσαν πορνικό βίο εξαιτίας των ακόρεστων σεξουαλικών τους επιθυμιών, ωστόσο μετανόησαν και δοκιμάστηκαν σκληρά για να εξαγνιστούν.

Ανάλογες αντιλήψεις αντανακλά το ονειροκριτικό του Αχμέτ, μέσω ονειροκρισίας γυναικείου ονείρου: *εάν γυναίκα ονειρευτεί ότι κόπηκε το αντί της, θα πέσει στην πορνεία, χωρίς να αισθάνεται αισχύνη γι' αυτό*⁷⁶.

Συμπερασματικά από όσο προαναφέρθηκαν μπορούμε να πούμε ότι στο Βυζάντιο η πορνεία είναι επιλήψιμη και δύσκολα διαχωρίζεται από τη μοιχεία και τα άλλα σεξουαλικά αμαρτήματα, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις ονειροκριτικές πηγές. Αναλυτικότερα προκύπτει ότι:

- ερμηνευτικά η *πορνεία* εντάσσεται στα ευρύτερα πλαίσια διαχείρισης των ερωτικών σχέσεων από τα ονειροκριτικά. Ανάλογα με τον ευοίωνα ή δυσοίωνα χαρακτήρα του ονείρου, η ερμηνεία δίνεται με τη μορφή του *κέρδους* ή της *ζημίας*.

- σε διαφορετική περίπτωση, η *πορνεία* ως ηθικά κατακριτέα πράξη είναι δυσοίωνα και προλέγει αμαρτία, θλίψη και κάματο.

- σημειολογικά η *πόρνη* είναι αμφίσημο σύμβολο, όπως εν γένει και η πλειονότητα των ονειροκριτικών συμβόλων.

- η αντίθεση που σημειώνεται στην ερμηνευτική προσέγγιση μεταξύ *πόρνης* και *πορνείου*, προβάλλει μια πιο ανθρωπιστική προσέγγιση του κοινωνικού προβλήματος της πορνείας.

Αναφορικά με την διαφοροποίηση που παρατηρείται μεταξύ των ονειροκριτικών, κατά την ερμηνεία των συμβόλων της *πορνείας* και της *πόρνης*, αυτή είναι απόρροια των διαφορετικών εποχών και των επιρροών που έχουν δεχτεί. Έτσι, στο ύστερης αρχαιότητας ονειροκριτικό του Αρτεμίδωρου, αντανακλάται η σεξουαλική ελευθεριότητα των αρχαίων. Στο ονειροκριτικό του Αχμέτ, όπου συνυπάρχουν η χριστιανική ηθική με την επίδραση των αραβικών πηγών του, η πόρνη αντιπροσωπεύει τη σαρκική ευχαρίστηση και είναι κατά βάση σύμβολο ευοίωνα. Στα υπόλοιπα ονειροκριτικά, τα πιο επιγραμματικά από άποψη δομής, εννοιολογικά η πορνεία δύσκολα διαχωρίζεται από τη μοιχεία, στην πλειονότητα όμως *πορνεία* και *πόρνη* κρίνονται ως δυσοίωνα σύμβολα.

76. Αχμέτ 32₂₋₄: *εάν δέ ἴδῃ, ὅτι ἐκόπη τελείως τό οὖς αὐτοῦ...εάν δέ τοῦτο ἴδῃ γυνή, εἰς πορνείαν ἐμπεσείται καί ἀναισχυνησεί μή πειθομένη.*

Vassiliki Kokkori

*The prostitution from the late antiquity
to the late Byzantium:
An oneirocritic approach*

Abstract

The history of prostitution is as old as the history of humanity. However, it was differently regarded in each historical period: with tolerance in the Greco-Roman antiquity, as morally reprehensible in the Christian period. Almost all Byzantine sources contain references to prostitution and prostitutes. *Oneirocritica* (dreambooks) offer a particularly valuable contribution in the study of prostitution. The explanatory approaches of prostitution and the prostitute as oneirocritic symbols reflect the historical period in which each oneirocritic manual was written, as well as the influences each one of them has received. The essential elements that result from the study of oneirocritic resources are the following: (a) the management of prostitution in the *Oneirocritica*, is included in the wider frame of the management of love affairs, (b) the contrast which has been marked in the explanatory approach between the **prostitute** and the **brothel**, brings into sight a more humanitarian approach to the social problem of prostitution.